

КРЕМЕНЬВікторія Михайлівна
kremen.vm@knu.edu.uaд.е.н., доцент, професор
кафедри, Київський
національний університет
технологій та дизайну

УДК 336.71:347.73

**АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ
НОРМАТИВІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ****ANALYSIS OF COMPLIANCE WITH ECONOMIC
STANDARDS BY UKRAINIAN BANKS**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.10\(2\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2020.10(2).5)**КОЛОС**Вікторія Ігорівна
kolosv1999@gmail.comмагістрант, Київський
національний університет
технологій та дизайну**КРЕМЕНЬ**Ольга Іванівна
kremen_olga@ukr.netк.е.н., доцент, Київський
національний університет
технологій та дизайну**СКОБЛЕНКО**Тетяна Володимирівна
skoblenkot@gmail.comмагістрант, Київський
національний університет
технологій та дизайну**KREMEN Viktoriia Mykhailivna** – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, Kyiv National University of Technologies and Design**KREMEN Olha Ivanivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National University of Technologies and Design**KOLOS Viktoriia Ihorivna** – master, Kyiv National University of Technologies and Design**SKOBLenko Tetiana Volodymyrivna** – master, Kyiv National University of Technologies and Design

Статтю присвячено вивченню сутності банківського нагляду та встановленню й моніторингу економічних нормативів банківської діяльності як напряму його реалізації, а також оцінювання рівня дотримання економічних нормативів банками України. Представлено основні економічні нормативи, які мають дотримуватися банки, що здійснюють діяльність в Україні. Запропоновано методичний підхід стосовно обчислення інтегрального показника дотримання економічних нормативів у банківській діяльності. Основними етапами за цих обставин є: стандартизація значень нормативів, формування вектора-еталона, обчислення евклідових відстаней та визначення значень інтегрального показника.

* * *

Статья посвящена изучению сущности банковского надзора, установлению и мониторингу экономических нормативов банковской деятельности как направления его реализации, а также оценке уровня соблюдения экономических нормативов банками Украины. В работе представлены основные экономические нормативы, которые должны соблюдать банки, осуществляющие деятельность в Украине. Предложен методический подход к вычислению интегрального показателя соблюдения экономических нормативов в банковской деятельности. Основными этапами при этом являются: стандартизация значений нормативов, формирование вектора-эталона, вычисление евклидовых расстояний и определение значений интегрального показателя.

* * *

Effective functioning and productive development of the banking system is a necessary condition for Ukraine's economic development. Therefore banking supervision is an integral element of maintaining stability in the banking system. The National Bank of Ukraine implements this task by establishing regulatory and legal support for banking activities and establishing economic standards for banking activities.

The paper is devoted to studying the essence of banking supervision and the establishment and monitoring of economic standards of banking as a direction of its providing, as well as assessing the level of compliance with economic standards by Ukrainian banks. The paper presents the primary economic standards that banks operating in Ukraine must comply with.

The calculation of the integrated indicator is based on the values of the following standards: capital – the minimum size of regulatory capital, sufficiency (adequacy) of regulatory capital, the sufficiency of fixed capital; liquidity; credit risk – the maximum amount of credit risk per counterparty, large credit risks, the maximum amount of credit risk for transactions with persons related to the bank; investment – investing in securities separately for each institution, the total amount of investment.

A methodical approach to calculating the integrated indicator of compliance with economic standards in banking is proposed. The main stages are the following: standardization of normative values, the formation of a reference vector, calculation of Euclidean distances, and determination of values of the integral index.

In 2017, the integrated indicator of compliance with economic banking standards increased significantly, increasing from 0.16-0.23 in February and March to 0.60 in August. In 2018, the compliance with economic standards by Ukrainian banks was as a whole at a higher level 0.50-0.60.

Ключові слова: банківський надзор, економічні нормативи, інтегральний показник дотримання економічних нормативів у банківській діяльності

Ключевые слова: банковский надзор, экономические нормативы, интегральный показатель соблюдения экономических нормативов в банковской деятельности

Keywords: banking supervision, economic standards, an integrated indicator of compliance with economic standards in banking

ВСТУП

В умовах нових викликів та зовнішніх загроз банки, балансуючи між прибутком і ризиком, починають трансформувати бізнес-модель своєї діяльності з огляду на можливість порушення базових вимог до здійснення банківської справи. Іноді менеджмент не повною мірою оцінює ризики й можливі збитки, наражаючи банк на нестабільність, погіршення фінансових результатів та втрату рівноваги. Аргументом на користь цієї тези є те, що в останні роки похитнулося фінансове становище навіть провідних вітчизняних банківських установ. Економічні нормативи діяльності банків в Україні розраховуються з 1993 р. та є важливим складником безвиїзного фінансового нагляду. Економічні нормативи банківської діяльності є обов'язковими для розрахунку й дотримання усіма банками. Ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлює, що Національний банк України здійснює регулювання діяльності банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій, у ст. 2 цього закону йдеться про те, що економічні нормативи являють собою показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків [1]. Забезпечення й підтримання стійкості банківської системи, а відтак фінансової системи і макроекономічної стабільності вимагає постійного моніторингу дотримання вимог до діяльності у банківському секторі та їхнього оперативного коригування. Усе вищезначене ґрунтується на здійсненні належного банківського нагляду.

Згідно з Глосарієм банківської термінології НБУ банківський нагляд – це система заходів стосовно контролю та активних впорядкованих дій Національного Банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, відносно яких Національний Банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку [2].

В.О. Романишин та Ю.М. Уманців категорію «банківський нагляд» розглядають у вузькому та широкому розуміннях. Згідно з першим – це цілісний і неперервний моніторинг за діяльністю банків із метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи загалом, а в широкому розумінні – банківський нагляд є системою, яку використовує держава, щоби гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я [3, с. 255].

Стрижнем банківського нагляду за М.М. Коваленко є спостереження уповноваженими органами за виконанням банками II рівня вимог та умов діяльності, регламентованих законами України та нормативно-правовими актами цих органів для досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання ефективної кредитної системи [4].

Як діяльність, спрямовану на забезпечення банківської ліквідності та послаблення ризику банківських операцій, яка має на меті захист вкладників та посилення довіри суспільства до банківської системи і на-

ціональної валюти, характеризує банківський нагляд А.О. Єпіфанов [5, с. 241].

О.С. Любунь, К.Є. Раєвський визначають зміст категорії «банківський нагляд», як моніторинг усіх видів ризиків, притаманних банківській діяльності, з метою зведення до мінімуму насамперед системного ризику, тобто запобігання ланцюговій реакції, за якої крах одного або кількох банків може спричинити кризу всієї банківської системи [6, с. 29].

Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні, тому банківський нагляд є важливим та необхідним елементом підтримання стабільності у банківській системі та економіки загалом. На практиці Національний банк України здійснює банківський нагляд через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій. У ст. 58 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків Національний банк, встановлює для них обов'язкові економічні нормативи [7]. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком [8, ст. 58]. Отже, економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності певних банків і банківської системи загалом. А отже, постає питання в дослідженні стану виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками, які є основою банківського нагляду в Україні [9].

МЕТА роботи полягає у поглибленні науково-методичних підходів до оцінювання дотримання економічних нормативів банками України. Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, статистичні дані Національного банку України та нормативно-інструктивні матеріали органів управління, інші статистичні дані.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс статистичних методів: статистичного спостереження, зведення та групування, абсолютних та відносних показників. Динамічні ряди, табличний та графічний методи використовувалися для виявлення тенденцій у дотриманні банками економічних нормативів, інтегральний метод – у контексті формування комплексного показника дотримання банком економічних нормативів в цілому.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сучасному етапі Національним банком України встановлені такі нормативи банківського нагляду: нормативи капіталу – мінімального розміру регулятивного капіталу (H1), достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2), достатності основного капіталу (H3); нормативи ліквідності – короткострокова ліквідність (H6); коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCR_{ВВ}) та в іноземній

валюти (LCR_{IB}); нормативи кредитного ризику – максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9); нормативи інвестування – інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальної суми інвестування (Н12) [10]. Враховуючи, що у 2017-2018 рр. банки розраховували нормативи ліквідності Н4 та Н5, то в подальшому ретроспективному аналізі нормативів банківського нагляду за банківською системою України будемо враховувати їх.

Проведений аналіз виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками протягом 2016–2018 рр. дав змогу констатувати, що загалом комерційні банки дотримуються їхнього виконання. Проте необхідно констатувати, що до кінця 2017 р. норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) не виконувався у банківській системі України. Зростання цього показника впродовж 2016–2017 рр. свідчить про підвищення кредитного ризику в банківській системі України. Рівень кредитного ризику банківської системи був надзвичайно високим, що негативно впливає на стабільність функціонування всієї банківської системи. Лише з кінця 2018 р. рівень кредитного ризику банківської системи нормалізувався, що характеризує зниження кредитного ризику банківської системи України. Порівняння фактичних нормативів інвестування з граничними дає змогу зробити висновок про низьку інвестиційну активність банківської системи України [11].

Значення економічних нормативів у банківській системі дають змогу сформулювати матрицю вихідних даних, у якій кожен економічний N_i ($i = 1, 10$) за визначений проміжок часу t ($t = 1, T$) набуває значення n_{it} .

Економічні нормативи вимірюються у різних одиницях – у грошових одиницях та відсотках, це потребує проведення стандартизації, яка дає змогу звести показники у різних одиницях виміру до єдиної основи та створити методологічну єдність усіх компонентів досліджуваного процесу або явища і зберегти співвідношення між ними. Для вирішення цього завдання ми скористалися методом Z-стандартизації показників, який дозволяє здійснити перехід n_{it} до нормованих y_{it} :

$$y_{it} = \frac{n_{it} - \bar{n}}{\sigma_n}, \quad (1)$$

де $\bar{n}$ – середнє арифметичне економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу; σ_n – середнє квадратичне відхилення економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу [12].

У результаті стандартизації втрачається інформація про якісну характеристику досліджуваних ознак. Це дозволяє на основі стандартизованих значень показників, розуміючи їхній вплив на узагальнюючу оцінку дотримання економічних нормативів у банківській системі загалом, побудувати точку-еталон $E = (e_1, e_2, \dots, e_n)$, кожна координата якої визначається

враховуючи, якщо економічний норматив є:

– стимулятором:

$$e_i = \max_{t=1:T} \{y_{it}\}; \quad (2)$$

– дестимулятором:

$$e_i = \min_{t=1:T} \{y_{it}\}. \quad (3)$$

Подальшим кроком є обчислення відстані l_t між цією точкою $E = (e_1, e_2, \dots, e_n)$ та кожною точкою $Y = (y_{1t}, y_{2t}, \dots, y_{nt})$ для кожного періоду t . Для цього найкраще підходить такий поширений метод як визначення евклідової відстані:

$$l_t = \sqrt{(y_{1t} - e_1)^2 + (y_{2t} - e_2)^2 + \dots + (y_{nt} - e_n)^2}. \quad (5)$$

Одержані значення відстані за період t є підґрунтям розрахунку інтегрального показника дотримання економічних нормативів у банківській діяльності EN_t :

$$EN_t = 1 - \frac{l_t}{\bar{l} + m\sigma_l}, \quad (6)$$

де $\bar{l}$ – середнє арифметичне l_t за досліджуваний проміжок часу; σ_l – середнє квадратичне відхилення l_t ; m – деяке додатне число, яке обирають рівним 2 чи 3 – так, щоб значення EN_t знаходилося у інтервалі $[0; 1]$ [13].

Як засвідчують результати розрахунків (рис. 1), 2017 р. ознаменувався різким зростанням дотримання економічних нормативів у банківській системі – від низького до середнього, враховуючи, що сам інтегральний показник знаходиться в межах від 0 до 1, у той час як 2018 р. засвідчив дотримання економічних нормативів у банківській системі на майже незмінному рівні 0,55-0,64.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження дійшли так висновків:

1. Ефективне функціонування і продуктивний розвиток банківської системи – необхідна умова розвитку економіки України, тому банківський нагляд є невід'ємним елементом підтримання стабільності в банківській системі. Це завдання реалізується Національним банком України через встановлення нормативно-правове забезпечення банківської діяльності та встановлення економічних нормативів банківської діяльності.

2. Банки зобов'язані дотримуватися низки нормативів: нормативи капіталу – мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), достатності основного капіталу (Н3); нормативи ліквідності – короткострокова ліквідність (Н6); коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCRBB) та в іноземній валюті (LCRIB); нормативи кредитного ризику – максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9); нормативи інвестування – інвестування у цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальної суми інвестування (Н12).

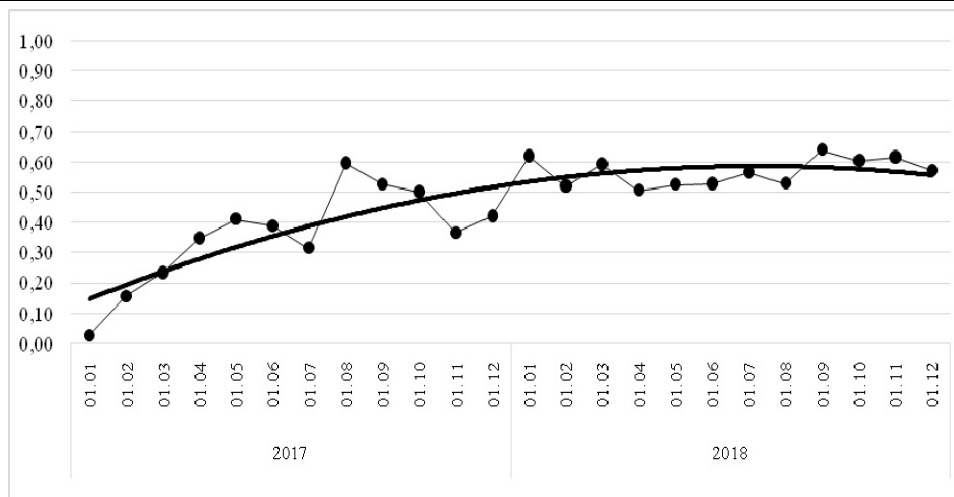

Рис. 1. Інтегральний показник дотримання економічних нормативів у банківській системі України у 2017-2018 рр. [розраховано авторами на основі даних НБУ [11]]

3. Для узагальненого оцінювання і всеосяжного розуміння дотримання економічних нормативів банківськими установами, може бути застосовано інструментарій інтегрального оцінювання, який ґрунтується на стандартизації значень нормативів, побудові еталонного вектора, обчислення евклідової відстані, на основі якої аналітично можна визначити інтегральний показник дотримання економічних нормативів у банківській діяльності так, щоби він був у межах від 0 до 1.

4. У 2017 р. інтегральний показник дотримання економічних нормативів у банківській діяльності суттєво «додав», збільшившись із 0,16-0,23 у лютому й березні до 0,60 у серпні. 2018 рік відзначився стабілізацією дотримання економічних нормативів банками України загалом на більш високому рівні – 0,50-0,60.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Глосарій банківської термінології: Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733
3. Романишин В.О., Уманців Ю.М. Центральний банк та грошово-кредитна політика. К.: Атіка, 2005. 480 с.
4. Коваленко М.М. Складові, функції та завдання банківського нагляду як механізму державного регулювання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kmmmdr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kmmmdr.pdf)
5. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія. Суми: Університетська книга, 2006. 417 с.
6. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 416 с.
7. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV від 20.05.1999, зі змін та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк>
8. Коваленко В.В., Коренєва О.Г., Черкашина К.Ф., Крухмаль О.В. Банківська система України: монографія Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 187 с.
9. Юдіна С.В., Ганзиук С.М., Шкарупа К.А. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 890–894.
10. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України, Методика від 02.06.2009 № 315 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/>

v0315500-09.

11. Показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=347985935.

12. Кремень В.М., Кремень О.І., Бричко М.М. Оцінювання дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі. *Економічний простір*. № 123. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. С. 119-126.

13. Кремень В.М. Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні: дис... докт. екон. наук: 08.00.08 / Сумський державний університет. Суми, 2012. 491 с.

References

1. On banks and banking: Law of Ukraine № 2121-III of 07.12.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. (in Ukrainian)
2. Glossary of banking terminology: National Bank of Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733. (in Ukrainian)
3. Romanyshyn V.O., Umantsiv Y.M. Central Bank and monetary policy. Kyiv: Attica, 2005. 480 p. (in Ukrainian).
4. Kovalenko M.M. Components, functions and tasks of banking supervision as a mechanism of state regulation. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kmmmdr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kmmmdr.pdf) (in Ukrainian).
5. Yepifanov A.O. Methodological components of effective development of the banking sector of the economy of Ukraine: monograph. Sumy: University Book, 2006. 417 p. (in Ukrainian).
6. Liubun O.S., Raievskyi K.Y. Banking supervision. Kyiv: Center for Educational Literature, 2005. 416 p. (in Ukrainian).
7. On the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine № 679-XIV of 20.05.1999, as amended and ext. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк> (in Ukrainian)
8. Kovalenko V.V., Korenieva O.H., Cherkashyna K.F., Krukhmal O.V. Banking system of Ukraine: monograph. Sumy: UABS NBU, 2010. 187 p. (in Ukrainian).
9. Yudina S.V., Hanzuk S.M., Shkarupa K.A. Peculiarities of fulfillment of NBU economic standards by commercial banks. *Young Scientist*. 2017. № 3 (43). pp. 890–894 (in Ukrainian).
10. On approval of the Methodology for calculating economic standards for regulating the activities of banks in Ukraine: Resolution of the National Bank of Ukraine, Methodology of 02.06.2009 № 315 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>. (in Ukrainian)
11. Indicators of the banking system. URL:

https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=347985935. (in Ukrainian)

12. Kremen V.M., Kremen O.I., Brychko M.M. Assessment of Compliance with Financial Supervision Requirements in the Banking Sector. *Economic Space*. № 123. Dnipropetrovsk:

PDABA, 2017. pp. 119-126 (in Ukrainian).

13. Kremen V.M. Methodological approaches of financial supervision development in Ukraine: thesis ... Doctor of Economics: 08.00.08 / Sumy State University. Sumy, 2012. 491 p. (in Ukrainian).